

ВІЗУАЛЬНА ІСТОРІЯ ШКІЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ У ФОТОДОКУМЕНТАХ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Фізична культура є важливою складовою освітнього процесу, що поєднує завдання фізичного розвитку, виховання та соціалізації учнів. Вона сприяє формуванню здорового способу життя, розвитку фізичних якостей, вихованню дисциплінованості та відповідальності. Дослідження історії шкільного фізичного виховання традиційно ґрунтується на нормативних документах, педагогічній літературі, навчальних програмах і статистичних матеріалах, які дають змогу простежити еволюцію змісту, форм і методів організації фізичної культури в школі. Водночас значний евристичний потенціал мають візуальні джерела, зокрема фотодокументи, що фіксують конкретні епізоди освітньої практики. Вони дають змогу реконструювати повсякденні практики шкільного життя, особливості організації уроків фізичної культури, матеріальне забезпечення занять, участь учнів у спортивних заходах, а також атмосферу колективної діяльності, яка часто залишається поза межами текстових джерел. У цьому контексті особливої актуальності набуває введення до наукового обігу фотодокументів із фондів Педагогічного музею України, що відображають розвиток шкільної фізичної культури у другій половині ХХ століття та становлять цінне джерело для історико-педагогічних досліджень

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми історії фізичного виховання школярів розглядалися у працях дослідників історії педагогіки, історії спорту та теорії фізичного виховання. У науковій літературі висвітлено становлення системи фізичного виховання в школі, розвиток дитячо-юнацького спорту, діяльність спортивних товариств і дитячо-юнацьких спортивних шкіл, а також формування організаційних і методичних засад шкільної фізичної культури [1]. Окремі дослідження присвячено ролі фізичної культури у вихованні школярів, розвитку масового спорту та формуванню фізкультурно-оздоровчого середовища в навчальних закладах [3; 4]. Разом із тим використання фотодокументів, як джерела дослідження історії шкільної фізичної культури, залишається недостатньо представленим у наукових публікаціях. Потенціал візуальних джерел, що зберігаються в музейних і архівних колекціях, ще не повною мірою залучений до історико-педагогічних студій, що зумовлює необхідність звернення до музейних фондів та введення до наукового обігу відповідних фотоматеріалів.

Виклад основного матеріалу. Джерельну основу дослідження становлять понад 80 фотодокументів 1940–1980-х рр., що зберігаються у фондах Педагогічного музею України [5]. Ці матеріали є цінним візуальним джерелом для вивчення історії шкільної фізичної культури, оскільки фіксують конкретні практики організації занять, особливості матеріально-технічного забезпечення

шкіл, а також участь учнів у різних формах спортивної діяльності. На відміну від нормативних документів чи педагогічної літератури, фотодокументи дозволяють реконструювати повсякденні аспекти освітнього процесу, відтворити атмосферу занять, простежити взаємодію учнів і педагогів, а також візуалізувати просторове середовище шкільної фізичної культури.

Географія світлин охоплює різні регіони України – Київ, Львів, Харків, Хмельницький, Вінницю, Чернівці, Луцьк, Донецьк, Луганськ, а також Закарпатську, Івано-Франківську, Кіровоградську, Рівненську та інші області. Така широка регіональна представленість фотоматеріалів дає змогу розглядати їх не лише як ілюстрацію окремих подій, а й як джерело для узагальненого уявлення про розвиток фізичного виховання у школах України в другій половині ХХ століття. Аналіз фотоматеріалів дає підстави умовно поділити їх на кілька тематичних груп.

Першу групу становлять фотографії уроків фізичної культури в загальноосвітніх школах. На них зафіксовано заняття гімнастикою, легкою атлетикою, лижною підготовкою, виконання вправ на спортивних знаряддях, а також командні ігрові види спорту – волейбол, баскетбол, футбол. Світлини дозволяють простежити організацію навчального процесу, структуру уроку, характер взаємодії вчителя й учнів, використання спортивного інвентарю та обладнання. Водночас вони відображають умови проведення занять – як у спортивних залах, так і на відкритих майданчиках або стадіонах, що дає змогу оцінити рівень матеріального забезпечення фізичного виховання в школах різних регіонів.

Другу групу складають фотографії занять у спортивних секціях і гуртках, зокрема художньої гімнастики, боксу, велоспорту, греблі, настільного тенісу та інших видів спорту. Ці матеріали відображають розвиток позакласної спортивної діяльності школярів, що була важливою складовою системи фізичного виховання. Світлини демонструють участь учнів у тренуваннях, роботу керівників секцій і тренерів, використання спеціалізованих спортивних майданчиків та залів. Вони також засвідчують взаємодію школи з позашкільними установами – дитячо-юнацькими спортивними школами, спортивними клубами та іншими організаціями, що формували інфраструктуру дитячо-юнацького спорту.

Третю групу фотодокументів становлять матеріали, пов'язані зі спортивними змаганнями та досягненнями учнівської молоді. Йдеться про світлини шкільних турнірів, спартакіад, парадів учасників змагань, а також виступів школярів на різних рівнях спортивних заходів. Окремі фотографії фіксують перемоги учнів у змаганнях, участь у комплексі ГПО (готовий до праці й оборони – комплекс фізичних вправ і нормативів для розвитку сили, витривалості та спритності), підготовку команд до виступів. Ці фотоматеріали демонструють поширення масового спортивного руху серед школярів та популяризацію фізичної культури в системі освіти, що було характерною ознакою освітньої політики другої половини ХХ століття.

Окремий інтерес становлять фотодокументи, що відображають розвиток шкільної фізичної культури в регіональному вимірі. Зокрема, у фондах музею зберігаються матеріали, які ілюструють стан фізичного виховання в Кіровоградській області. Серед них – світлина спортивного комплексу Бобринецької восьмирічної школи (1973), яка засвідчує формування матеріальної бази фізичного виховання у регіоні.

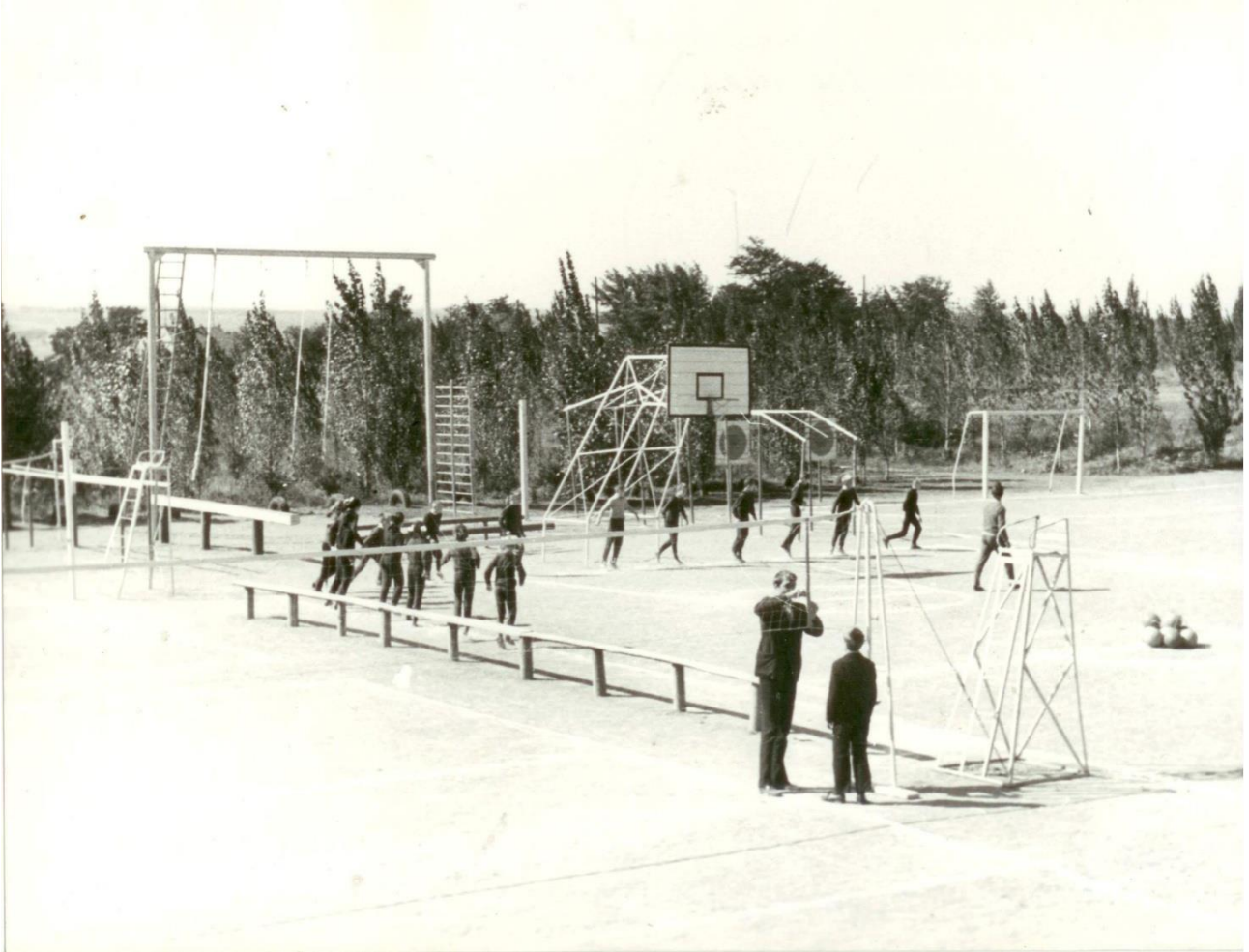

Рис. 1. Спортивний комплекс Бобринецької восьмирічної школи.
Кіровоградська обл., 1973 р. Фото з фондів Педагогічного музею України [2]

Таким чином, фотодокументи дозволяють реконструювати не лише окремі заняття чи спортивні події, а й ширший контекст шкільного життя, у якому фізична культура була важливим складником освітнього процесу.

Висновки. Фотодокументи з фондів Педагогічного музею України становлять важливе джерело дослідження історії шкільної фізичної культури другої половини ХХ століття. Вони відображають різноманітні форми організації фізичного виховання школярів: уроки фізичної культури, роботу спортивних секцій, участь учнів у змаганнях, розвиток спортивної інфраструктури навчальних закладів. Уведення цих матеріалів до наукового обігу розширює джерельну базу досліджень з історії освіти та дозволяє глибше осмислити повсякденні практики фізичного виховання учнів.

Список використаних джерел

1. Вербицький В. А., Бондаренко І. Г. Історія фізичної культури та спорту в Україні : навч. посіб. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 340 с.
2. Спортивний комплекс Бобринецької восьмирічної школи : фотодокумент. Кіровоградська обл., 1973 р. // Фотоматеріали із шкільного предмета «Фізична культура» : фотодокументи 1940–1980 рр. (84 од. зб.). Фонди Педагогічного музею України, м. Київ. Фонд фотодокументів. № 6.
3. Степанюк С. І., Гречанюк О. О., Маляренко І. В., Ткачук В. П. Історія фізичної культури : навч.-метод. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» спеціальностей 014.11 Середня освіта (фізична культура), 017 Фізична культура і спорт. Херсон : Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2016. 272 с. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/5987>
4. Школа О. М., Золочевський В. В. Історія фізичної культури : навч. посіб. / за ред. О. М. Школи. Харків : ХГПА, 2013. 217 с. URL: <https://repository.khpa.edu.ua/handle/123456789/974>
5. Фотоматеріали із шкільного предмета «Фізична культура» : фотодокументи 1940–1980 рр. (84 од. зб.). Фонди Педагогічного музею України, м. Київ. Фонд фотодокументів.